

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Муниципальное учреждение Управление образования Чеди-Хольского района
МБОУ «Хову-Аксынская СОШ»

РАССМОТРЕНО

заседанием
педагогического совета

Протокол № 1 от «31»
августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам.дир. по УВР

 Ооржак Н.Л.
от «31» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор школы:

 Докан-оол К.Ф.
Приказ № 132/а
от «31» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности «Мой родной язык»
для обучающихся 1 классов

с. Хову-Аксы, 2023 год

Тайылбыр бижик

Эге класстарга чорудар ажылдарның база бир кол угланыышкыны – өөреникчилерниң харылзаалыг чугаазын сайзырадыры. Аас, бижимел чугаазының болгаш угаан-бодалының сайзыралының деннелинден бичии школачыларны моон соңгаар-даа өөредип, кижизидериниң шынары дыка улуг хамаарылгалыг.

Чугаа сайзырадылгазы бижикке ооредиринин баштайгы уезинден эгелээш, номчулга, грамматика болгаш шын бижилге кичээлдеринге доктаамал чоруттунар. Торээн дылды оорениринин бугу чадаларында унче, ону шын адаарынче база бижикке (графикага) коргузеринче, интонацияны сагыырынче, ун доктаашкыннарын кылырынче улуг кичээнгей салдыган турар.

«Мээң төрээн дылым» - Чугаа сайзырадылгазы-биле чергелештир тыва дыл кичээлдерин катаптап, быжыглаар немелде курс.

«Мээң төрээн дылым» деп курстуң **кол сорулгалары:**

- тыва дыл кичээлдеринде алган билиглерин улам ханыладып, быжыглаар;
- уругларнын сонугралын оттурар.
- биче хемчээлдиг чогаалдарнын утказын хажытпайн чугаалап, ооредир.
- литературлуг чугаага сайзырадып, уругну уран-чечен кылдыр чараштыр чугааладып ооредир.
- долгандыр турар хурээлел дугайында баштайгы билиглерни быжыглаар;
- Культуранын унелиг чуулдери-биле таныштырып, эки багай деп минниишкиннерни сайзырадыр.
- уннерни шын адап, билирин чедип алыр.

Ук программа дидактиканын принциптерин удуртулга болдурга, ону ажыглап турар.

Дидактиканын принциптери:

1. Уругларны ооредип тургаш сайзырадыры;
2. Уругларнын аажы-чанын болгаш назы харын барымдаалаары;
3. Ооредиринин билдингири болгаш чогулчалы.

Чугаа сайзырадылгасынга словарьлыг, синтаксистиг мергежилгелерден ангыда, созуглелдер сайгарар, оларны катап тургузар база интонацияны шын сагыырынче угланган мер- гежилгелер улуг ужур-дузалыг. Сос, сос каттыжыышкыны, домак болгаш созуглел-биле янзы-буру хевирнин ажылы уругларнын угаан-бодалын болгаш чугаазын сайзырадырынга дузалаар, оларнын билиинин деннелин бедидер органы бээр. Харылзаалыг чугаа талазы-биле мергежилгелерни номчулга-даа, грамматика-даа кичээлдеринге чорудар деп устунде айыткан. Олар аас болгаш бижимел хевирлиг болур. Номчулга кичээлдеринге мергежилгелерни колдуунда номчаан чуулу- биле холбаштырар.

Грамматика кичээлдеринге эдертиг болгаш чогаадыг хевирлиг бижимел мергежилгелер, а номчулга кичээлдеринге созуглелдин утказын катап чугаалаар хевирлиг аас-биле кууседир мергежилгелер колдаар. Аас болгаш бижимел мергежилгелер аразында тудуш харылзаалыг дээрзи билдингир (бижимел ажылдар аас-биле сайгарылганын соонда куусеттинер).

Номчаан созуглелдеринин утказын катап болгаш эдerti чугаалаары уругларны бодалдарын болгаш хайгааралдарын бот-тускайлан дамчыдып шыдаарынга белеткээр.

Эдертиглер болгаш чогаадыгларны ооредиглиг ажылдар кылдыр чорудар. Олар колдуунда тоожуушкун янзылыг болур. Созуглелче чоорту чурумал бижилгенин (бойдус, кижилернин даштыкы хевири, куш-ажыл чорудулгазы дээш о.о.) болгаш угаап боданыышкыннын (айтырыгларга харыылаар) элементилерин киирер. Чурумал бижилге биле угаап боданыышкыннын, элементилери улуг эвес, ийи-уш домактан эртпес ужурлуг. Чурумал бижилгенин элементилерин чугаазынга кииреринин мурнунда уруглар баштай эки билири таныш чувелер болгаш болуушкуннарнын дугайында кыска, уш-дорт домактардан тургустунган, аас болгаш бижимел чурумал тургузуп алыр.

Эдертиг болгаш чогаадыг бижидип ооредиринге башкынын удуртулгазы-биле коллективтиг ажыл чорудары база эргежок чугула. Оон улегери-биле уруглар боттарынын сеткил-сагыжын болгаш бодалдарын хостуг илередир.

Чогаадыглар темаларын номчаан чогаалдарынга, башкынын удуртулгазы-биле корген чуруктарынга, уругларнын хууда хайгааралдарынга ундезилээш бээр.

Чогаадыкчы ажылдарнын аас-даа, бижимел-даа хевирле-рин дамчыштыр эге класс оореникчилери коллективке ооренип болгаш чурттаарынга, ажыктыг ажыл-херек кылырынга кижизиттнер (эки ооренири, бодун улегерлиг ап билири, уругларга болгаш бичиилерге дуза чедирип билири). Эмин эрттир делгем темаларга, ылангыя бойдус чурумалын (чай, кыш дээш о.о.), бижиир чогаадыгларнын ажыы чок. Уругларнын тодаргай корген-билген чуулдеринге, хууда хайгааралдарынга болгаш сеткиишкиннеринге ундезилеттинген темаларга чогаадыглар чиик болгаш ажыктыг болур («Чунгулап ойнаанывыс», «Школа чанынга ыяш олуртканывыс», «Авамга дузам» дээш о.о.).

Чогаадыкчы ажылдарнын тематиказы болгаш утказы кижизидилге угланыышкынныг болбушаан, куш-ажыл болгаш мозу-шынар кижизидилгезин боттандыраарынын сорулгаларын кууседиринче угланган турар ужурлуг.

Эдертиглер болгаш чогаадыгларнын хемчээли улуг эвес, тематиказы уругларнын амыдыралы-биле, билир чуулдери- биле холбашкан болур. Эдертиглернин хемчээлин чижеглеп алырга: 1-ги класска — 20—30 сос (2—3 пункт), 2-ги класска — 40—70 сос (3—4 пункт), 3-ку класска — 70—100 сос, 4-ку класска 100—120 сос.

Неделяда эдэртиг болгаш чогаадыг бижииринге, чижеглеп алырга, 1 шак чарыгдаар. Ындыг ажылдарны кууседиринге колдуунда-ла кичээлдин кезии хереглеттинер. Ынчангаш устунде айыткан шак ыяап-ла бир будун кичээл эвес, ангы- ангы кичээлдернин кезектеринин туну бооп болур.

Харылзажылганын культуразынга ооредир, таныжып мендилежирде, чарлып байырлажырда, буруузун миннирде дээш оон-даа оске ээлдек-эвилен чорукка кижизидер сосстер, сос каттыжышкыннарын, домактарны уругларнын идепкейлиг словарь курлавырынче киирер ажылды башкы доктаамал чорудар.

Өөреникчилер эге школаны дооскаш, дараазында билиглерни алган турар:

Өөренип эрткен чугаа кезектери болгаш оларнын ылгавыр демдектери, чангыс аймак кежигуннер.

Өөреникчилернин мергежилдери:

Өөренип эрткен орфограммалар болгаш пунктуаграммалыг (падеж кожумактары, укталган демдек аттарыны чогаадылга кожумактары, укталган демдек аттарынын чогаадылга кожумактары, кылыг созунун уе кожумактары, эвилел чок база ынчалза-даа, а, болгаш, деп эвилелдерлиг чангыс аймак кежигуннерге бижик демдектери) 60-70 хире состуг созуглелди чазыг чок, шын, чараштыр дужуруп бижиир болгаш адап бээрге, бижиир;

Оожум, аяк, дидим, каът дээн чергелиг сосстернин фонетиктиг сайгарылгазы;

Состун тургузуун сайгарары: дазыл, чогаадылга кожумаа, оскертилге кожумаа;

Чугаа кезектеринин талазы-биле сайгарары: чуве аттарынын санын, падежин, сан адынын болуктерин, арыннын ат оруннарынын арнын, санын, кылыг сосстеринин санын, арнын, уезин тодарадыр;

Ооренген чугаа кезектерин харылзаалыг чугаага ажыглаар, ылангыя созуглелде домактарны харылзаалыг чугаага ажыглаар, ылангыя созуглелде домактарны харылзаштырар арга кылдыр;

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг чуве аттарын, демдек аттарын, кылыг сосстерин таарыштыр шилиир;

Домактарнын эн бодуун сайгарылгазын кылыр, оларнын чугаалаар сорулгазынын аайы- биле янзыларын, чугула болгаш ийини черге кежигуннерин тодарадыр, домакта сосстернин аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле илергейлээр;

Хууда тургустунган план езугаар 80-90 хире состуг созуглелдин эдертиин, солун

таварылга, хайгааралдар болгаш экскурсия дугайында улуг эвес чечен чугаа бижиир;
Хана солунга кыска чуул бижиир;

Харылзажылганын дурумнеринге дууштур дилегни, четтиргенин, буруузун
билингенин, чалалганы, байыр чедириишкинин, чопшээрешпезин илередири;

Календарь-тематиктиг планы. 1 класс

№	Темазы	шагы	хүнү
	Темазы: Бистиң төрөөн чуртувус (3 шак)		
1	Чугаа. Аас болгаш бижимел чугаа	1	
2	Домак. Өөредилге херекселдери	1	
3	Чурук - биле ажыл.	1	
	Темазы: Күс. (2 шак) Уннер болгаш ужуктер.		
4	Сос	1	
5.	Состерни слогтарга чарары.	1	
	Темазы: Бойдус болгаш кижилерниң күш-ажылы (9 шак)		
6	«Кушкаш биле дилги» (Тыва тоол)	1	
7	Үн.	1	
8	Ажык үннер	1	
9	Ажык эвес уннер	1	
10	Кыска ажык үннер	1	
11	Узадыр адаар ажык уннер.	1	
12	Аай слогтарны номчууру	1	
13	Дедир слогтарны номчууру	1	
14	Чугаа сайзырадылгазы	1	
	Темазы: Кыш. (2 шак)		

15	Чурук-биле ажыл.	1	
16	«Хуулгаазын көзенектер» деп оюн.	1	
	Темазы: Школа, сагылга-чурум, өг-бүлө. (7 шак)		
17	Хун чуруму	1	
18	Домактарны номчууру.	1	
19	«Анай биле Кымыскай» Тоол.	1	
20	Чугаа тургузары	1	
21	Чечен чугаа «Хостуг шакта» («Бодун номчу» ар 49)	1	
22	Оюн «Кым хөй сөс тургузуптарыл?»	1	
23	Кежээ биле Чалгаа. тоол	1	
	Темазы: Час (2 шак)	1	
24	Чурук-биле ажыл.	1	
25	Домактар чогаадыры	1	
	Темазы: Кадыкшыл дугайында сагыш човаашкын (6 шак)		
26	Чурук-биле ажыл.	1	
27	Шай. («Бодун номчу» ар 66)	1	
28	Чараштыр дужуруп бижилге	1	
29	Үн-үжүк сайгарылгазы.	1	
30	Үн-үжүк сайгарылгазы.	1	
31	Бурунгу өгбелерниң амгы салгалга чагыллары.	1	
	Темазы: Чай (2 шак)		

32	Айтырыг,кыйгырыг,медээ домактары.	1	
33	Түцнел кичээл. Оюннар.	1	
		33 шак	